

Govor
Dijane Matković
na slovesnosti ob dnevu človekovih pravic

Predsedniška palača, 11. december 2023

Velja govorjena beseda.

Dober dan. Vesela sem, da smo danes tukaj. Da se letos prvič podeljuje priznanje za naprezanja na področju človekovih pravic. Slovenija ima raznoliko civilno družbo, katere boji so pogosto spregledani. Zlasti s strani države in državnikov, saj jim aktivisti povzročajo občutje slabe vesti: opravljajo delo, ki bi ga morala opravljati država, a zaradi številnih razlogov v tem pogosto spodleti.

Toda danes država civilno družbo slavi – Katarina Bervar Sternad sodi med tiste posameznice, zaradi katerih je bivanje v Sloveniji za mnoge prikrajšane in zapostavljene bolj znosno. Katarina, dovolite, da vam za vaše dolgoletno delo na področju človekovih pravic čestitam tudi sama.

Nekako mi je ljubo, da je z nami tudi ikona slovenske popkulture Helena Blagne, ki je bila že konec osemdesetih, ko to še ni bilo modno, solidarna z osebami iz LGBT+ skupnosti in nastopala zanje v legendarnih alternativnih klubih. S Heleno Blagne nama je očitno skupno vsaj to, da obe radi zahajava v klube. Priznati sicer moram, da se sama v klubih – ob petkih ponoči – znajdem veliko bolje kot v ponedeljek zgodaj popoldne v Predsedniški palači.

Vendarle, potrpite z mano, morda s tem govorom vseeno kam pridemo.

Kljub slovesnosti trenutka želim spregovoriti o tistih pravicah, ki smo jih kot samostojna država v zadnjem tridesetletju izgubili. Naše delo je vedno ali pa bi vsaj moralo biti tam, kjer so problemi. Rada povem, da je govor znak, da je nekaj narobe. Če v Sloveniji na področju človekovih pravic ne bi bilo težav, bi bil moj govor odvečen.

Zdaj greste verjetno v glavi skozi seznam in se sprašujete, o katerih pravicah bom govorila. Mar niso istospolno usmerjeni pari dobili možnosti zakonske ureditve svojih razmerij? Mar ni vsakdo spet svoboden, da se zbira in protestira? Mar nimamo prvič v zgodovini Slovenije ne predsednika, marveč predsednico. In tako dalje.

Kaj smo torej v zadnjem tridesetletju izgubili? Najprej, naj rečem, za zdaj še nismo izgubile pravice do odločanja o lastnih telesih, bogu hvala za to. Šalim se, seveda ne bogu: hvala feministkam. A pravica do odločanja o lastnih telesih je zgleden primer, kako pomembno je, da imamo že pridobljene pravice ves čas na očeh, se zanje vsakič znova borimo. Nič ni vnaprej zagotovljeno.

Slovenija ima tudi še kar v redu ustavo in večinoma postajamo vse bolj strpni in vključujoči do žensk in manjšin. Toda naj končam potencialna ugotovila: nimamo več pravic, ki urejajo socialno-ekonomske razmere naših življenj. Nemogoče je biti svoboden, če si reven in zaskrbljen za preživetje. Ali drugače: seksistične opazke in ksenofobna sovražnost me manj zaskelijo tiste dni v mesecu, ko sem že plačala najemnino. In še bolj slikovito: na primer ženska, ki doživlja družinsko nasilje, ima šele v primeru ustrezne plače in lastnega stanovanja možnost, da se pred nasiljem umakne. Dostop do pravic je torej odvisen od okoliščin, v katerih se neka oseba nahaja.

V tej naši še kar v redu ustavi je med drugim zapisana tudi pravica do bivališča za vsakogar. A resnica je, da nimamo ustrezne politike, ki bi urejala vse hujšo stanovanjsko stisko. In ni je večje stiske, kot biti brez doma in vedeti, da nimaš nobene možnosti, da bi do doma kdaj prišel.

Kot že vidite iz mojega izvajanja, izgubljene delavske pravice niso zamejene zgolj z obliko delovne zaposlitve, marveč naj bi prišle v paketu z vsem, kar delavec potrebuje, da bi bil zdrav in spočit ter

neobremenjen s skrbmi, ali bo delo, ki ga opravlja, na voljo tudi naslednji dan ter ali bo s svojim delom zaslužil dovolj za vse bolj visoke stroške bivanja. Večina teh zagotovil za mirno in dostojno življenje je razpadla tudi na podlagi direktiv Evropske unije po samozaposlovanju. Rečeno nam je bilo, naj se samozaposlujemo, ker da bomo tako svobodni v razpolaganju s svojim časom, ob tem pa so zakrili dejstvo, da gre pri naših delovnih razmerjih bolj za svobodo delodajalcev, da jim ni treba plačevati zavarovanj, dopustov, regresov in tako dalje. Delavec je postal potrošna roba, uporabi-in-odvrzi, docela zamenljiv.

Kot prekarni delavci in delavke smo danes v glavnem svobodni, da lahko delamo kadarkoli, kar pomeni, da delamo ves čas. Podobno se godi tudi našim kolegom z rednimi službami, ki so zaradi zahtev po učinkovitosti prisiljeni opravljati količino dela, kot so ga včasih opravljali trije delavci. Ne smejo zboleti, ker jih ne more nihče zamenjati, saj bi se s tem delovni proces ustavil, sloviti profit pa zmanjšal. In tako delamo, neprenehoma, tudi ko smo bolni, tudi ko ne zmoremo več. Ljudje danes delo odložijo šele takrat, ko jim odpustek napiše zdravnik (če zdravnika imajo). Ustavijo se šele, ko je črno na belem, da so tako ali drugače pregoreli. Mnogi se ne ustavijo niti takrat.

Socialno-ekonomske stiske povzročajo tesnobo, depresijo in druge duševne motnje, ki so postale stvar epidemije, a vladajočemu razredu ni v interesu, da bi epidemijo duševnih motenj razglasil, saj bi to pomenilo, da je z našim sistemom v temelju nekaj hudo narobe in bi ga morali spreminjati. Zagata, kajne. Ker medtem, ko prizadevamo za spoštljiv dialog – in zdaj bom stvar zaostрила – se dogajajo smrti, ki jih nihče ne beleži in definira kot to, kar so: dokaz, da je sistem posameznika na več nivojih izdal. Nekdo, ki mu negotovost dela in preživetja povzroča depresijo, ki je zaradi depresije morda samomorilen, bo znotraj našega zdravstvenega sistema na pregled pri psihiatru prišel čez pol leta, eno leto. Vse to vemo, a vendar se nič ne spremeni. Dobimo zgolj malce več politične korektnosti, ne pa tudi sistemskih sprememb. Malce več vključenosti vseh, ne pa tudi dejansko enakih pravic.

Ko skušam definirati te stiske, pa sem že v zamudi. Smo na sledi katastrof, povezanih z okoljskimi spremembami, ki bodo redefinirale naš občutek stvarnosti, obenem pa pod vprašaj postavile liberalno demokracijo, v kolikor na nove težave ne bo našla odgovorov. In za zdaj jih nima.

Kot vemo, so se znotraj Jugoslavije ljudje preseljevali zaradi ekonomskih razlogov, ob vojni pa kot begunci. Za obe skupini ljudi se je v naši družbi našel prostor. Sama sem produkt priseljenskih staršev, ki sta si bila v Sloveniji še zmožna ustvariti nekakšno stabilno življenje. Danes k nam prihajajo ljudje, ki ne uživajo nikakršnih pravic in nimajo nobenega obeta znosne prihodnosti. Nepredstavljive okoljske katastrofe – kdor si jih je zmožen predstavljati, ponoči najverjetneje ne more spati – bodo privedle do migracij, kot jih še ne poznamo. Upravičene zahteve migrantov, identične našim, po bivališču, po možnostih dostojnega dela, po prostoru pod soncem, kjer ne bodo poniževani, nas bodo silile v nenehne nove premisleke o človekovih pravicah in družbenih ureditvah, ki bi jih lahko zagotavljale.

Začela sem z alternativni klubi, ki da jih imava obe s Heleno radi. K njim se spet vračam. No, ne nujno h klubom, marveč k alternativnim prostorom nasploh. Neverjetna sposobnost prostorov, kakršen je bil recimo nekdanji Rog, je v tem, da so ljudje, ki se tam zbirajo, zmožni preišljevat različne scenarije prihodnosti, saj so ureditve delovanja teh skupnosti že alternativa nedelujočemu dominantnemu sistemu. Odgovorov ne gre iskati pri politikih in gospodarstvenikih, marveč, kot skozi vso zgodovino, pri pesnikih, filozofih in filozofinjah, aktivistkah, ki se v takšnih ali drugačnih avtonomnih prostorih srečujejo in razpravljajo, odpirajo in preizkušajo nove ideje v praksi. Morda rešitev za obstoječe in prihajajoče težave sploh ni, toda prepričana sem, da če kje, se rešitve nahajajo v prostorih, ki jih, paradoksalno, nekateri naši politiki tako radi rušijo, simbolno in fizično.

Kot sem rekla uvodoma, sem vesela, da sem danes ob tej lepi priložnosti slavljenja bojev za človekove pravice tukaj. Vesela bom, če o pravicah kdaj kakšno rečemo tudi v kakem od avtonomnih prostorov. Ki jih moramo, skupaj z že pridobljenimi pravicami, v bodoče bolje braniti.

Hvala za vašo pozornost.